

BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARIDA MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA AXLOQIY TARBIYANI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Xudoyqulova Matluba Raxim qizi

Termiz davlat pedagogika instituti Ta'lim tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim) 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Mazkur ilmiy ishda boshlang'ich sinf o'quvchilarida axloqiy fazilatlarni shakllantirishda milliy qadriyatlardan samarali foydalanishning metodik asoslari o'rganiladi. Unda o'zbek xalqining boy ma'naviy merosi, xalq og'zaki ijodi, ajdodlarimizdan qolgan ibratli hikmatlar, urf-odat va an'analar axloqiy tarbiyaning asosiy manbai sifatida tahlil etiladi. Tadqiqotda boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh psixologik xususiyatlariga mos ravishda milliy qadriyatlarni o'quv-tarbiyaviy jarayonga integratsiya qilish yo'llari yoritiladi. Shuningdek, axloqiy tarbiyani samarali tashkil etishda o'qituvchi va ota-onalar hamkorligining ahamiyati, sinfdan tashqari ishlarda xalqona tarbiya uslublarini qo'llash tajribalari o'rganiladi. Ish natijasida milliy qadriyatlarga asoslangan axloqiy tarbiyaning metodik modeli taklif qilinadi va uni dars jarayonida qo'llash bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf o'quvchilari, tarbiya, axloqiy tarbiya, xalq og'zaki ijodi, qadriyat.

Аннотация: В данной научной работе исследуются методические основы эффективного использования национальных ценностей в формировании нравственных качеств у учащихся начальных классов. В нем анализируется богатое духовное наследие узбекского народа, устное народное творчество, поучительные пословицы, обычаи и традиции наших предков как главный источник нравственного воспитания. В исследовании освещаются пути интеграции национальных ценностей в учебно-воспитательный процесс в соответствии с возрастными-психологическими особенностями младших школьников. Также будет изучено значение сотрудничества педагога и родителей в эффективной организации нравственного воспитания, опыт применения методов народного воспитания во внеурочной работе. В результате работы предлагается методическая модель нравственного воспитания, основанная на национальных ценностях, и даются практические рекомендации по ее применению в процессе урока.

Ключевые слова: младшие школьники, воспитание, нравственное воспитание, устное творчество, ценность.

Abstract: *This scientific paper examines the methodological foundations of the effective use of national values in the formation of moral qualities in primary school students. It analyzes the rich spiritual heritage of the Uzbek people, oral folk art, instructive proverbs, customs and traditions of our ancestors as the main source of moral education. The study highlights ways to integrate national values into the educational process in accordance with the age and psychological characteristics of younger schoolchildren. The importance of cooperation between teachers and parents in the effective organization of moral education, the experience of using methods of folk education in extracurricular activities will also be studied. As a result of the work, a methodological model of moral education based on national values is proposed, and practical recommendations are given on its application in the course of the lesson.*

Keywords: *primary school students, upbringing, moral education, oral creativity, value.*

KIRISH

Mamlakatimizda ta'lim tizimini isloh qilish, xususan, boshlang'ich ta'limda kompetentsiyaviy yondashuvlarni qaror toptirish, o'quvchilarning o'qish savodxonligini oshirish orqali ularning nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Xususan, respublikamiz Prezidenti tomonidan maktab ta'limi tizimi oldiga "2030-yilga kelib PISA xalqaro miqyosda o'quvchilarni baholash dasturi reytingi bo'yicha jahonning birinchi 30 ta ilg'or mamlakati qatoriga kirishga erishish" talabining qo'yilishi soha vakillaridan PIRLS, EGMA, EGRA, TIMSS kabi xalqaro tadqiqotlarning mazmun-mohiyatini tushunishni, ta'lim mazmuni va shakliga unga muvofiq tarzda o'zgartirish va qo'shimchalar kiritishni, eng muhimi, pedagogik faoliyatga ilg'or xalqaro tajribalarda qo'llanilayotgan usul va yondashuvlarni tatbiq qilishni taqozo qiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ruhiy zo'riqishlarsiz ta'limga olib kirish, ularning qobiliyatlarini aniqlash va ro'yobga chiqarish, shakllanayotgan tafakkur tarzini mantiqiy, kreativ va nostandart mushohadaga yo'naltirish, metakompetentsiyalar orqali ularning nutqiy imkoniyatlarini oshirish, bunda boy xalq og'zaki ijodi va qadriyatlarimiz imkoniyatlaridan keng foydalanish xalqaro baholash dastur va tadqiqotlar talablariga moslashish sharoitida har tomonlama chuqur ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan o'rganishni taqozo qiladi.

Mamlakatimizda boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirish masalalari F.R.Qodirova, R.M.Qodirova, G.Normatova, M.E.Axmadjonova, D.B.Mamatqulova; xalq og'zaki ijodi namunalarining lingvopoetik tahlili T.Mirzayev, B.Sarimsoqov, Q.Yo'ldoshev, X.Abdurahmonov, S.Tursunov, D.O'rinboyeva, M.Yoqubbekova, A.Ishayev, D.Abdurahmonov, X.Bektemirov, S.A'zamov, O.Bozorov; bolalar adabiyotida so'z qo'llashni statistik tadqiq qilish masalasi S.Rizayevlarning ilmiy tadqiqotlarida yoritilgan.

Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH) mamlakatlarida A.K.Vaganova, N.M.Goleva, A.V.Nikolskaya, E.M.Razbayeva, Ye.I.Tixeyeva, S.V.Krasnoshekova, O.S.Kolyasnikova, O.V.Shabalina, G.N.Pivneva, R.M.Aliyevlarning ilmiy izlanishlarida bolalar nutqi nominatsiyasi, ularni qiyosiy tahlil qilish, bolalar nutqida motivatsion refleksiyalarning qaror topishi, so'z motivatsiyasini shakllantirish mexanizmlari, bolalarni oilada xalq og'zaki poetik ijodi vositalari yordamida tarbiyalash, bolalarning ijtimoiylashuvida xalq og'zaki poetik ijodi namunalarining o'rni kabi masalalar tadqiq etilgan.

Xorijiy olimlardan Dell Xaym, Naom Chomskiy, M.Uljens, S.Krome, S.T.Hopman, Jim Ross, G.Brinek, M.Retzl, J.Sachs, U.S.Venger, H.Niemi, A.Toom, A.Kallioniemi, Jakku-Sixvonen, G.TSukermanlarning tadqiqotlarida variativ rivojlanuvchi boshlag'ich ta'lim, o'quvchilarning maxsus kompetentsiyalarini shakllantirish, o'quvchilarning ifodali nutqini rivojlantirishda og'zaki ijod namunalarining ahamiyati, ijodiy tafakkur va xalq og'zaki poetik ijodi munosabati kabi masalalar yoritilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida", 2019-yil 8-oktyabrdagi PF-5847-son "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmonlari; 2019-yil 16-yanvardagi PQ-4119-son "Ta'lim sifatini nazorat qilish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori hamda mazkur faoliyat bilan bog'liq boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalar ijrosini ta'minlashda ushbu maqolamiz muayyan darajada xizmat qiladi.

Xalq og'zaki ijodi milliy qadriyat va madaniyatimizning ajralmas qismidir. Xalqimiz o'zining boy va betakror og'zaki ijod namunalari bilan har qancha faxrlansa arziydi. Milliy adabiyotimizning og'zaki shakldagi dastlabki namunalari sifatida unda xalqimizning uzoq yillik an'ana va qadriyatlari, etnografiyasi, orzu-umidlari, intilishlari, tili, madaniyati, pedagogik qarashlari o'z ifodasini topgan. Mazkur adabiy xazinani adabiyotshunoslik, tilshunoslik, axloqshunoslik, dinshunoslik, tarixiy, falsafiy va pedagogik nuqtai nazardan ilmiy tahlil qilish qilish mazkur fan sohlari uchun juda muhim ahamiyatga ega bo'lgan ilmiy xulosalarni taqdim etadi. Xususan, pedagogik nuqtai nazardan xalq og'zaki ijodi namunlarini tahlil qilish xalq pedagogikasining nazariy asoslarini mutahkamlash, yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, xalqimizning tarixiy taraqqiyot tadrijida do'stlik, adolat, tenglik kabi umuminsoniy tushunchalarning amaliy talqinini ko'rish, muayyan ilmiy xulosalar chiqarish imkoniyatini beradi.

O'zbek xalq og'zaki ijodi xalqimizning eng qadimgi davrlardagi mifologik dunyoqarashidan tortib bugungi kundagi badiiy-estetik an'analarini ham o'zida ifoda etgan bebaho qadriyatlar tizimi sifatida tushunish mumkin. SHunday ekan, "mustaqilligimizning dastlabki kunlaridanoq ajdodlarimiz tomonidan asrlar mobaynida

yaratib kelingan g'oyat ulkan, bebaho ma'naviy va madaniy merosni tiklash davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan nihoyatda muhim vazifa bo'lib qoldi".¹ Mustaqillik yillarida xalq og'zaki ijodi namunalarini to'plash, nashr qilish va ularni ilmiy nuqtai nazardan keng tadqiq etishga e'tibor kuchaydi.

Xalq og'zaki ijodi namunalari jamiyat a'zolarining nafaqat ijtimoiy-siyosiy, balki axloqiy va badiiy qarashlarini ham shakllantirishga xizmat qiladi. Xalq og'zaki ijodi namunalaridagi antropomorfizm (narsalar, hayvonlar, o'simliklarning insonlashtirilishi)ning mohiyatida asarning qiziqarliligini ta'minlashdan tashqari xalq pedagogikasining muhim maqsadi mavjudligini ko'rish mumkin. Bolalar tarbiyasida antropomorfizmning ahamiyati katta. Ertakdagi mushuk bilan xo'rozning inson kabi gaplashishi, ularning o'zaro munosabatlari zahiriga singdirilgan insonlar jamiyatiga xos tamoyillar o'quvchida muayyan xulosalar chiqarish ko'nikmasini rivojlantiradi.

Umuman, xalq og'zaki ijodi namunalarining tarbiyaviy ahamiyati quyidagi yo'nalishlarni qamrab oladi:

- milliy tarbiyaning rivojlanishi;
- ijtimoiy munosabatlar borasidagi tushunchalarning kengayishi;
- axloqiy sifatlarining rivojlanishi;
- nutq imkoniyatlarining kengayishi;
- milliy tafakkur tarzining shakllanishi va hokazo.

Xalq og'zaki ijodi namunlari yoshlarning, xususan, boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini o'stirishda, ularni xalq donishmandligi durdonalari bilan tanishtirishda hamda ularda xalqchil xislatlarni tarbiyalashda katta ahamiyatga egadir. O'quvchilar boshlang'ich sinflardan boshlab xalq og'zaki ijodi namunlari bilan tanishadilar. O'qituvchi ularga xalq og'zaki ijodi asarlaridagi teran falsafiy mazmunni tanishtiradi. Keyinroq, ularning o'zlari ham sinfda o'rgangan maqollariga yaqin maqol va hikmatlarni ota-onalaridan, o'qigan kitoblaridan to'plashga intiladilar. O'quvchilardagi mazkur xatti-harakatlar zahirida ularning xalq maqollari mazmuniga nisbatan teran hurmatni, ularning ahamiyati borasida chuqur mushohada qilayotganini tushunishimiz mumkin.

Boshlang'ich sinflarda ta'lim mazmunining salmoqli qismi sanalgan xalq og'zaki ijodi namunalarining har bir turi ma'lum ta'limiy va tarbiyaviy vazifani hal etishga qaratilgandir. Bu vazifalarning muvaffaqiyatli hal etilishi o'qituvchining mahoratiga, bilimdonligi va fidoyiligiga ko'p jihatdan bog'liqdir. Boshlang'ich sinflarda o'qitiladigan, darsdan tashqari mashg'ulotlarda eshtiladigan, OAV orqali namoyish etiladigan xalq og'zaki ijodi namunalari shubhasiz, o'quvchi yoshlarni tarbiyalashning vositasi bo'lib xizmat qilib kelmoqda. SHuningdek, ota-onalar ham o'z farzandlarini tarbiyalashda xalq og'zaki ijodining olqishlar, tanbehlar, kinoyalar, qochiriqlar va boshqa xalq donoligining namunalaridan unumli foydalanishda xizmat qiladi.

XULOSA

Bugungi kunda barkamol shaxsni tarbiyalash tizimi, shakl va mazmunini xalq og'zaki ijodi namunalarisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Qadim ajdodlarimiz tomonidan ulug'langan axloqiy fazilatlar: bilimlilik, adolat, xushxulqlik, sadoqat va insoniylik kishilarda o'z-o'zidan shakllanmaydi. Bu fazilatlarga ega bo'lishning zarurati bo'lgani kabi, ularni qaror toptirish, avvalo, tizimli tarbiya jarayonini yo'lga qo'yishni taqozo qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ruzikulovna, S. D. (2021). The Importance of Personal Value Approach Methodology in Primary School Literacy Classes. JournalNX, 7(11), 78-82.
2. Shabbazova, D. (2023). Psychological-pedagogical factors of improving the literacy of elementary school students based on a personal value approach. Academia Science Repository, 4(05), 12-19.
3. Ruzikulovna, S. D. (2023). Analysis of the Level of Valuable Approach to Primary Class Students. Web of Semantic: Universal Journal on Innovative Education, 2(4), 227-230.
4. Ruzikulovna, S. D. (2021). Primary education teacher and student teaching activities and system of personal values. European Scholar Journal, 2 (7), 32-33.
5. Roziklovna, P. D. S. D. (2023). Systematics of Primary Education Content on the Base of Axiological Paradigm. Journal of Pedagogical Inventions and Practices, 25, 55-57.